

„IDENTITETSKA PITANJA“ I LINIJE UNUTRAŠNJIH PODELA U CRNOJ GORI

APSTRAKT

Istorija Crne Gore u XX i početkom XXI veka pokazuje da su podele u njoj bile veoma izražene, kako u vremenu nestanka Kraljevine Crne Gore (nakon 1918. godine), tako i u toku Drugog svetskog rata (1941–1945) i to na osnovnoj liniji njenog državno-pravnog položaja. Slične linije podela u crnogorskom društvu postaju ponovo dominantne tokom raspada bivše SFR Jugoslavije (posebno u periodu od 1991. do 2001. godine), kao i neposredno pre i posle referenduma o državnom statusu 2006. godine i to prevashodno vezano za niz tzv. identitetskih pitanja.

U navedena pitanja spadaju izgled i sadržina državnih simbola Crne Gore, pitanje službenog jezika (od 2007. godine – crnogorskog jezika) i status inače kanonski nepriznate Crnogorske pravoslavne crkve. Autor, istovremeno, ukazuje i na razmimoilaženja političkih aktera u Crnoj Gori u vezi sa članstvom zemlje u Severnoatlantskom savezu, što sprečava najširi konsenzus u vezi sa spoljnopolitičkim identitetom i orijentacijom ove zemlje.

Na samom kraju rada autor zaključuje da je neophodno stvaranje šireg unutrašnjeg konsenzusa i traženje kompromisa u Crnoj Gori u vezi sa navedenim krugom identitetskih pitanja kako bi se prevazišla tradicionalna podeljenost društva.

Ključne reči: Crna Gora, identitet, identitetska pitanja, državni simboli, službeni jezik, crkva, spoljna politika.

1. ISTORIJSKA OSNOVA

Sadašnji crnogorski identitet građen je postupno pre i nakon Srednjeg veka i tokom savremene istorije, odnosno XIX i XX veka, kao umnogome zaseban, ali umnogome i oslonjen na saradnju sa drugim južnoslovenskim

1 Dr Dragan Đukanović, viši naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. E mail: dragandjuk@yahoo.com. Rad je realizovan u okviru projekta „Srbija u savremenim međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodni, ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti“ Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, br. OI 179023 za period 2011–2015. godine.

narodnima.² Posle ukidanja crnogorske državnosti 1918. godine i svrgavanja dinastije Petrović–Njegoš, ideja o crnogorskoj posebnosti značajnije dolazi do izražaja tek tokom Drugog svetskog rata i to u okviru multinacionalnog Narodnooslobodilačkog pokreta.³ Raniji pokušaji „federalističkih” snaga u Crnoj Gori da utiču na redefinisane prve Jugoslavije i osiguranje crnogorske ravnopravnosti u njoj nije dao nikakve rezultate, što je tokom Drugog svetskog rata rezultiralo činjenicom da su neki od lidera ovog predratnog pokreta otvoreno kolaborirali sa okupacionim snagama u ovoj nekadašnjoj jugoslovenskoj republici i to kroz formiranje tzv. Kraljevine Crne Gore na Cetinju 1941. godine.⁴

U posleratnim godinama crnogorski se identitet razvijao u dva pravca. Sa jedne strane na njemu su posebno insistirali antikomunistički disidenti nacionalističke orijentacije, deo crnogorske dijaspe i određeni krugovi crnogorskih intelektualaca.⁵ U okvirima ovih krugova bilo je potrebno ukazivati na jako loša iskustva zajedništva pre svega sa susednom Srbijom i Srbima, koja se smatrala jedinom hegemonističkom silom u Crnoj Gori, a posebno u istorijskom kontekstu nakon 1918. godine. U tom smislu povremeno su se pojavljivale i ideje vezane za redefinisane osnovnih „crta” dotadašnjeg identiteta Crnogoraca. Istovremeno, u okviru redova crnogorskih komunista od 1945. do 1991. godine postojale su dve, uslovno rečeno, „struje.” Prva

-
- 2 Milovan Đilas, „O crnogorskom nacionalnom pitanju”, *Borba*, Beograd, 1. maj 1945. Citat – „Prema tome, svako kolebanje u crnogorskom nacionalnom pitanju – bilo u smislu razdvajanja Srba i Crnogoraca, bilo u smislu brisanja crnogorskog individualiteta – moglo bi da pokoleba narod i narodne mase, da ih skrene sa pravilnog puta borbe za njihova prava i demokratske slobode. Narod, istorija, nikada to ne bi ni zaboravili ni oprostili.” Sa druge strane, pojedini istoričari poput Savića Markovića–Štedimlje (1906–1971), autora knjige *Crvena Hrvatska* (Putovi, Split, 1937) tvrdili su da je crnogorski identitet nastao transformacijom izvorno (crveno)hrvatskog. Ovaj autor je bio izrazito blizak vlastima samoproklamovane Nezavisne Države Hrvatske tokom Drugog svetskog rata.
  - 3 Videti: Dragoljub R. Živojinović, *Kraj Kraljevine Crne Gore: mirovna konferencija i posle 1918–1921*, JP „Službeni list SRJ”, Beograd, 2002, str. 93–112. i Milovan Đilas, „O crnogorskom nacionalnom pitanju”, op. cit.
  - 4 Po dolasku italijanske okupacione vlasti u Crnu Goru bio je formiran tzv. Privremeni administrativni komitet/kasnije Crnogorski sabor, koji je 12. jula 1941. godine proglasio „Nezavisnu Državu Crnu Goru”/„Kraljevinu Crnu Goru”. U radu ovog tela učestvovali su mnogi predratni članovi Crnogorske federalističke stranke na čelu sa Sekulom Drljevićem. Ipak, princ Mihailo Petrović–Njegoš (1908–1986), legitimni naslednik ove dinastije, nije prihvatio „krunu” u ovoj marionetskoj fašističkoj tvorevini. Videti: Slavko Burzanović (priredio), „Crnogorski ustav iz 1941.”, *Matica*, Matica crnogorska, godina XI, broj 44, Cetinje, Podgorica, zima 2010, str. 261–278.
  - 5 Reč je o ostacima separatista (zelenaša) tokom Drugog svetskog rata u inostranstvu, kao i određenom broju intelektualaca (istoričar Dragoje Živković, lingvista Vojislav R. Nikčević, politikolog i istoričar književnosti Radoslav Rotković, književnik Jevrem Brković, itd.).

se zalagala za novo definisanje crnogorskog nacionalnog identiteta i svojevrsno distanciranje u odnosu na druge Južne Slovence, a pre svega Srbe, dok je drugo krilo, na fonu koncepcije crnogorskog nacionalnog korpusa Milovana Đilasa smatralo da postoji zaseban identitet ovog naroda, ali da to *a priori* ne isključuje određenu etničku srodnost sa Srbima.⁶ Čini se, kada se u celini sagleda vremenski period od 1945. do 1991. godine, da je ova druga struja, ipak, bila dominantna u Crnoj Gori.

Veoma složena iskušenja raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije tokom 1991. i 1992. godine nisu zaobišla i njenu tadašnju najmanju republiku – Crnu Goru. U trenutku disolucije nekadašnje Jugoslavije Crna Gora je, nakon održanog referenduma 1. marta 1992. godine, sa oko 96% glasova izašlih građana odlučila da ostane u jugoslovenskoj federaciji sa „drugim republikama koje to žele.“⁷ Konstituisanje Savezne Republike Jugoslavije krajem aprila iste godine, a koju su činile Republika Srbija i Republika Crna Gora, već se nakon nekoliko godina pokazalo kao nefunkcionalan model rešavanja njihovih odnosa.⁸

Prvo drastičnije razmimoilaženje između vlasti Crne Gore i Srbije počinje nakon raspada nekada monolitne Demokratske partije socijalista (DPS) tokom 1997. godine, kada je faktički utrt put i za dubinsku podelu crnogorskog društva na kasnije suvereniste (independiste, odnosno ojačanu nacionalnu struju) i pristalice zajedničke države sa Srbijom. Ovim se ponovo pojavila i „otvorila“ tradicionalna crnogorska podela nakon 1918. godine o odnosu prema Srbiji – od beskritičkog prihvatanja ujedinjenja (ranije „bjelaši“) do određene forme drastičnog otklona u odnosu na Srbiju (nekada „zelenashi“). Ovi prvi neretko su bili nazvani „prosrpskom opozicijom“⁹ i uistinu su dugo bili pod nesumnjivim uticajem zvaničnog Beograda. U trenutku raspada, dominantno krilo partije koje je zadržalo naziv i kontinuitet Demokratske partije socijalista Crne Gore nastavlja sa „projugoslovenskom“ politikom, koja podrazumeva očuvanje zajedničke države sa Srbijom što traje do kraja iste decenije.

---

6 Milovan Đilas, „O crnogorskom nacionalnom pitanju”, op. cit. Citati – „Crnogorci, nesumnjivo, pripadaju srpskoj grani južnoslovenskih plemena i naroda.“ i „Proces formiranja crnogorske nacije i dan-danas traje, a u ovome ratu posebna crnogorska individualnost, ispoljavanje nacionalne svijesti i nacionalne osobitosti, najoštrije su došli do izraza.“

7 „Referendum o državnosti Crne Gore 1992“, *Wikipedia*, Internet, http://hr.wikipedia.org/wiki/Referendum_o_dr%C5%BEavnosti_Crne_Gore_1992. 15/08/2014. Rezultate ovog referenduma i njegovu legitimnost su osporavali široki krugovi suverenista u Crnoj Gori.

8 Videti više u: Aleksandar Fira, *Enciklopedija ustavnog prava bivših jugoslovenskih zemalja*, tom I, Srpska akademija nauka i umetnosti, Agencija MIR, Novi Sad, 1993, str. 251–255.

9 Reč je o Socijalističkoj narodnoj partiji, koja je nastala zahvaljujući podeli u Demokratskoj partiji socijalista, Narodnoj stranci Crne Gore, Demokratskoj srpskoj stranci, Srpskoj narodnoj stranci, itd.

Sa druge strane, jedine dve političke partije, koje su osporavale ovakvu politiku Demokratske partije socijalista u crnogorskom parlamentu bile su Liberalni savez Crne Gore i Socijaldemokratska partija Crne Gore (raniji naziv Socijaldemokratska partija reformista).¹⁰ Upravo ove dve navedene političke partije su tokom 90-ih godina XX veka zagovarale izmenu „Ustava Republike Crne Gore“ iz 1992. godine¹¹ u kontekstu napuštanja dvojne Savezne Republike Jugoslavije, uvođenja crnogorskog jezika, umesto ranije ustavno definisanog zvaničnog jezika – „srpskog jezika ijekavskog izgovora“ i promene republičkih simbola. Ove partije su se zalagale da se trobojka kao zastava Crne Gore (crveno–plavetno–belo) ukloni, i da se uvede himna koja zapravo predstavlja svojevrсни prepev tradicionalne crnogorske narodne pesme „Oj svijetla majska zoro.“ U ovim političkim aktivnostima LSCG i SDP CG imale su podršku brojnih nevladinih organizacija, koje u tom trenutku, odnosno sve do početka 2000-ih nisu bile podržane od strane Demokratske partije socijalista, tj. nakon transformacije Saveza komunista Crne Gore. „nesmenjive“ vlasti u Crnoj Gori još od 1988. godine (Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Matica crnogorska, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Crnogorska pravoslavna crkva, itd.).

Međutim, Liberalni savez Crne Gore, kao izvorno crnogorska suverenistička partija, postepeno je gubila podršku u biračkom telu, a ključne postulate njene orijentacije vezane upravo za niz „identitetskih pitanja“ (državni simboli, crnogorski jezik i osnivanje Crnogorske pravoslavne crkve) postepeno preuzimaju vladajuća Demokratska partija socijalista i Socijaldemokratska partija Crne Gore.¹² Dakle, već 1998. godine u jeku jačanja sukoba između vlasti u Podgorici, sa jedne, i federalnih i vlasti Srbije, sa druge strane, Socijaldemokratska partija Crne Gore postaje koalicioni partner Demokratske partije socijalista. Upravo ovo možemo smatrati prekretnicom u političkom kursu Demokratske partije socijalista, koja u tom trenutku postepeno napušta raniju koaliciju sa evidentno prosrpskom Narodnom strankom Crne Gore.

---

10 Socijaldemokratska partija Crne Gore nastala je 1993. godine objedinjavanjem dela nekadašnjeg Saveza reformskih snaga Jugoslavije za Crnu Goru saveznog premijera Ante Markovića za Crnu Goru i Socijalističke partije Crne Gore. U tom smislu ona je prevashodno imala jugoslovensku orijentaciju, za razliku od Liberalnog saveza Crne Gore (LSCG), koji je od osnivanja 1990. godine bio suverenistička stranka. Ipak, bitno je napomenuti da je, uoči raspada SFRJ, LSCG podržavao formiranje saveza nezavisnih država na ovom području.

11 Videti: „Ustav Republike Crne Gore“, *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 48/1992.

12 Videti ikonografiju političkih skupova u organizaciji Liberalnog saveza Crne Gore početkom i tokom 90-ih godina XX veka (zastave, grbove, himnu...).

Kako je dolazilo do snaženja i intenziviranja sporova sa vlastima u Beogradu vladajuća koalicija u Crnoj Gori – DPS–SDP ojačavala je ideje za odvajanjem od Srbije, odnosno disolucijom Savezne Republike Jugoslavije i formiranjem nezavisne i međunarodno priznate Crne Gore. I po okončanju promene vlasti u Beogradu 5. oktobra 2000. godine vlasti u Crnoj Gori permanentno ukazuju na neravnopravni status svoje republike, i postepeno se okreću snaženju težnji za redefinisanjem dotadašnjeg crnogorskog identiteta i gradnju posve novog, što je trebalo da rezultira, odnosno da bude krunisano i proglašenjem nezavisnosti. U izgradnji takvog nacionalnog identiteta bilo je bitno (pre)naglašavati crnogorsku nacionalnu posebnost u odnosu na susedne južnoslovenske narode, a pre svega Srbe. Zato je nužno bilo i izmeniti državne simbole, promovisati crnogorski, umesto do tada ustavom definisanog srpskog jezika ijekavskog izgovora i postupno jačati ulogu kanonski nepriznate Crnogorsku pravoslavnu crkvu. Stanovišta po kojima svaka suverena država treba da ima svoju etničku naciju, zaseban jezik i posebnu crkvu, što je bilo karakteristično za Evropu polovinom XIX veka, ponovo su postala aktuelna u Crnoj Gori krajem proteklog i početkom XXI veka.¹³

Ipak, nakon latentnih protivljenja pre svega Evropske unije da se naglo raspadne bivša Savezna Republika Jugoslavija, čije ni samo osnivanje 1992. godine ona nije podržala, došlo je do konstituisanja privremenog aranžmana pod nazivom „državna zajednica Srbija i Crna Gora“ 2003. godine.¹⁴ Evropska unija je upravo u strahu od dubine ponovnih unutrašnjih podela u Crnoj Gori bila za očuvanje barem i svedene forme zajedništva između Srbije i Crne Gore, uz očuvanje crnogorskih posebnosti i ravnopravnosti. U tom smislu Evropska unija je tražeći modalitete da i ukoliko dođe do odvajanja dveju država članica budu izbegnuti određeni bezbednosni problemi u smislu potencijalnih unutrašnjih sukoba u tom trenutku duboko podeljenom crnogorskom društvu. Zato je tokom 2005. godine bila ponuđena formula da se na referendumu o nezavisnosti Crne Gore najmanje 55% građana mora izjasniti za nezavisnost, a kako bi ona potom postala i međunarodno priznata. Navedenim je osiguran širi legitimitet za donošenje odluke o nezavisnosti tadašnje Republike Crne Gore.¹⁵

Sve postojeće ranije podela unutar crnogorskog društva, koje su dominirale u drugoj polovini 90-ih godina prošlog veka i tokom protekle decenije vezano za

---

13 Videti: Boro Tramošljanin, „Nacija, nacionalizam i nacionalni identitet“, *Sociolog*, br. 3, Banja Luka, 2010, str. 283–301.

14 „Ustavna povelja države zajednica Srbija i Crna Gora“, *Službeni list SCG*, Beograd, br. 1/2003.

15 Za nezavisnost Crne Gore na referendumu održanom 21. maja 2006. godine glasalo je 55,5% građana od ukupno 86,49% izašlih glasača. Videti: „Objavljeni konačni rezultati referenduma u Crnoj Gori“, *Glas Amerike*, Vašington, 31. maj 2006, Internet, <http://ba.voanews.com/content/a-29-2006-05-31-voa8-85891017/668568.html>, 12/08/2014.

državnopravni status ove nekadašnje jugoslovenske republike, ostale su duboke i nakon proglašenja nezavisnosti. Štaviše, one su u pojedinim periodima posle 2006. godine postajale još dublje i, činilo se, nepremostivije, što zasigurno ne doprinosi unutrašnjoj demokratskoj konsolidaciji zemlje. U tom smislu pored pitanja vezanih za državne simbole, službeni jezik, ali i ostalih pitanja poput najbitnijih odrednica spoljnopolitičke orijentacije ili položaja Crnogorske pravoslavne crkve samo su dodatno podsticala navedene rasepe.

Naravno da polazeći od činjenice da je savremeno liberalno društvo zasnovano na priznavanju i uvažavanju svih različitosti, uključujući i etnonacionalne, jezičke, verske i sl., treba uvažiti i činjenično stanje u Crnoj Gori i u tom smislu tekovine dosadašnje „(re)izgradnje identiteta“, a pre svega u vezi sa crnogorskim jezikom. Kada su u pitanju državni simboli bila bi neophodna šira društvena saglasnost, kako bi se otelotvorila dublja veza između pripadnika različitih, pre svega etničkih, skupina u Crnoj Gori u odnosu prema nespornoj činjenici njene državnosti. Naravno, to podrazumeva prevashodno i nužnost priznavanja ustavom definisanih državnih simbola od strane svih segmenata društva, ali i mogućnost da se oni kroz eventualne izmene i dopune organskog zakona¹⁶ prošire recimo narodnom i predsedničkom zastavom, manjim i/ili većim grbom i sl.

2. IDENTITETSKA PITANJA I UOČI I NAKON STICANJA NEZAVISNOSTI CRNE GORE

U okviru predreferendumske godine vlasti u Crnoj Gori, oličene i danas u deceniju i po dugoj koaliciji DPS–SDP, postupno su stvarale uslove za redefinisanjem osnovnih okvira i standarda dotadašnjeg identiteta. Iako je Crna Gora još prema Ustavu iz 1992. godine bila definisana kao građanska država postepeno je nakon 2000. godine došlo do jačanja etnonacionalne komponente.¹⁷ Tako su polovinom 2004. godine bili promovisani novi državni simboli¹⁸ (zastava, himna i grb), što je bio prvi vid „preoblikovanja“ dotadašnjeg identiteta, koji se prema odredbama zakona¹⁹ iz 1993. godine suštinski u većoj meri nadovezivao na nekadašnju Knjaževinu i Kraljevinu Crnu Goru (Ustav iz 1905).²⁰

16 „Zakon o državnim simbolima i Danu državnosti Republike Crne Gore“, *Službeni list Republike Crne Gore*, Podgorica, br. 47/2004.

17 Dragan Đukanović i Ivona Lađevac, „Konceptija ‘ustavnog nacionalizma’ u konsitutivnom aktu Republike Crne Gore“, *Teme*, Univerzitet u Nišu, vol. XXXIV, br. 1, Niš, 2010, str. 289–298.

18 „Zakon o državnim simbolima i Danu državnosti Republike Crne Gore“, op. cit.

19 „Zakon o grbu i zastavi Republike Crne Gore“, *Službeni list RCG*, Podgorica, br. 56/93.

20 Videti: „Ustav za Knjaževinu Crnu Goru“, u: Momčilo Vujošević (prir.), *Crnogorski ustavi 1905–2005*, NIU „Službeni list Republike Crne Gore“, Podgorica, 2005, str. 9–36.

Kada je reč o ostalim identitetskim pitanjima ona su postepeno dolazila na agendu crnogorske političke elite tek u postreferendumskom periodu, odnosno nakon 2006. godine. U toku javne rasprave o Nacrtu Ustavu Crne Gore 2007. godine postepeno se nameću i druga pitanja – naziv službenog jezika, potom se ponovo vodi diskurs o državnim simbolima, ali se povremeno pojavljivalo i pitanje regulisanja statusa kanonski nepriznate Crnogorke pravoslavne crkve. Na navedenim pitanjima više je u određenim momentima, a posebno o Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi, insistirao neretko nazvani „manji koalicioni partner“ u crnogorskoj vlasti – Socijaldemokratska partija Crne Gore, dok je Demokratska partija socijalista u određenim fazama bila i prilično kolebljiva.

Prva, izvorna i autohtona crnogorska independistička partija Liberalni savez Crne Gore je krajem marta 2005. godine donela odluku o „samoraspuštanju“, nakon medijskih natpisa o učešću njenih visokih funkcionera u određenim korupcionaškim aferama na Crnogorskom primorju. To je zapravo bila svojevrsna pobjeda Demokratske partije socijalista i Socijaldemokratske partije Crne Gore nakon čega je usledilo „preslikavanje“, odnosno preuzimanje vodećih ideja Liberalnog saveza CG, a vezano za korpus identitetskih pitanja – jezik, simbole, Crnogorsku pravoslavnu crkvu i sl.²¹ U ovome vlast dobija i nedvosmisleni podršku od širokog spektra procnogorskih nevladinih organizacija.

Državni simboli Crne Gore – može li se postići konsenzus?

Za razliku od većine postjugoslovenskih država u kojima pitanje određivanja nacionalnih ili državnih simbola nije izazvalo značajnije rasprave, u Crnoj Gori je upravo ovo pitanje i dalje jedno od osnovnih linija razdora između dva segmenta društva („etnonacionalno–crnogorskog“ i drugog koje je oslonjeno na raniji crnogorski identitet i kontinuitet).²² Rasprava o državnim simbolima Crne Gore se, s vremena na vreme, ponovo pojavljuje u javnom diskursu i izaziva prilično burne reakcije i različita viđenja.

21 Videti intervju Slavka Perovića, nekadašnjeg lidera Liberalnog saveza Crne Gore – „Novogodišnji intervju Slavka Perovića za *DayLine*“, razgovor vodio Blažo Davidović, 31. decembar 2010, Internet, <http://javniservis.me/2010/12/31/novogodisnji-intervju-sa-slavkom-perovicem-za-dayline-info/>, 12/08/2014. Citat – „Mi smo Crnogorcima oči otvorili što se prošlosti tiče ... mi smo im, ja lično, obnovili autokefalnost Crnogorske pravoslavne crkve, nazvali jezik crnogorskim, iznijeli na svjetlost dana slavne crnogorke zastave i autentični crnogorski grb i još uradili mnogo, mnogo toga.“ U istom intervjuu Perović opisuje atmosferu sa osnivačkog skupa LSCG i dodaje da su okupljeni „zapjevali današnju crnogorsku himnu ‘Oj svijetla majska zoro’ svečanu pjesmu koja je statutarno proglašena himnom LSCG, našom svetom himnom.“

22 Izuzetak predstavlja Republika Makedonija, čiji je grb i dalje vezan za period nekadašnje jugoslovenske federacije, odnosno grb Socijalističke Republike Makedonije. Slično je uradila i Slovenija zadržavajući osnovu grba iz jugoslovenskog perioda.

Kada je u pitanju *državna zastava* Crne Gore, današnje rešenje je plod konsenzusa u okviru vladajuće koalicije DPS–SDP i o njemu nije bio postignut širi dogovor sa svim političkim subjektima polovinom 2004. godine. Naime, u periodu nakon 1945. godine Crna Gora je u jugoslovenskoj zajednici imala zastavu trobojku (vodoravno poslagane boje – crvena–plava–bela i zvezdu petokraku na sredini).²³ Po raspadu SFR Jugoslavije u Ustavu Republike Crne Gore iz 1992. godine nije bilo definisano kako izgleda njena zastava. Međutim, zakonom iz 1993. godine je utvrđeno da je zastava ove republike gotovo identična prethodnoj, ali sa malom modifikacijom da se umesto plave koristi plavetna (svetlo plava) boja i bez ideološkog simbola crvene zvezde.²⁴ Kontinuitet je tražen sa nekadašnjom Knjaževinom i Kraljevinom Crnom Gorom u čijem je Ustavu iz 1905. godine bilo definisano da upravo takva zastava čini „narodne ... boje“.²⁵ (Videti pregled br. 1)

Pregled br. 1: Zastave Crne Gore u XX veku²⁶

- 1) Zastava Kraljevine Crne Gore (1910–1918), 2) Zastava Narodne Republike Crne Gore (1947–1963) i zastava Socijalističke Republike Crne Gore (1963–1991)”; 3) Zastava Republike Crne Gore (1993–2004); 4) Zastava Republike Crne Gore (2004–2007) i Crne Gore (2007–)

23 Crnogorska trobojka bila je zabranjena i van upotrebe za vreme Austrijske okupacije (1917–1918. godine), kao i za vreme marionetske „Kraljevine Crne Gore“ (1941–1945). Videti: „Crvene vojne zastave umjesto državno-narodnih crveno-plavo-bjelih“, Internet, <http://www.njegos.org/symbols/17-41-04.htm>, 12/07/2014. Videti još i: Član 2. „Ustava Crne Gore“ (1941) u: Slavko Burzanović (priredio), „Crnogorski ustav iz 1941.“, *Matica*, Matica cmogorska, godina XI, broj 44, Cetinje, Podgorica, zima 2010, str. 261–278.; Član 5. „Ustava Narodne Republike Crne Gore” *Službeni list NR Crne Gore*, Titograd, broj 2/1947.; član 8. „Ustava Socijalističke Republike Crne Gore”, *Službeni list SR Crne Gore*, Titograd, br. 14/63. i član 7. „Ustava Socijalističke Republike Crne Gore”, *Službeni list SR Crne Gore*, Titograd, br. 5/74. Videti: Član 2. „Ustava Crne Gore“ (1941) u: Slavko Burzanović (priredio), „Crnogorski ustav iz 1941.“, *Matica*, Matica cmogorska, godina XI, broj 44, Cetinje, Podgorica, zima 2010, str. 261–278.

24 Član 2. „Zakona o grbu i zastavi Republike Crne Gore“, op. cit.

25 Član 39. „Ustava za Knjaževinu Crnu Goru“, op. cit.

26 Izvori za pregled: Internet, <https://encryptedtbn2.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRlKtrPuNgW3vFCCyorQ6XzXmN7luoVoJZ47u8Ep3GecnfYuUg>, 15/07/2014; <http://zeljkoheimer-fame.from.hr/hrvat/you-sfrjr.html>, http://www.montenegro.citymax.com/i/cs-cg_93.gif, 15/07/2014. i <http://www.ambrus.me/me-symbols-me/>, 15/07/2014.

Smatrajući da ovakva, trobojna zastava Crne Gore umnogome, prema rasporedu boja, podseća na zastavu Srbije, a premda je nedvosmisleno reč o panslovenskim bojama,²⁷ crnogorski suverenisti su još tokom 90-ih godina XX veka koristili kao nacionalnu zastavu zapravo dvorsku zastavu dinastije Petrović–Njegoš, koja je od XVIII do početka XX veka vladala Crnom Gorom.²⁸ Na njoj se nalazio i dvoglavi beli orao sa zlatnim lavom u hodu.²⁹

Pod uticajem velikog broja crnogorskih intelektualaca, koji su u što „oštrijem“ etnonacionalnom razgraničenju između Crnogoraca i Srba težili da grade novi identitet crnogorske nacije, ali i države Crne Gore, navedena zastava je bila 2004. godine stilski redefinisana i priznata za državnu. Nju čini crvena pozadina sa zlatnim obrubom, te grbom Crne Gore na sredini – zlatni dvoglavi orao.³⁰

Tokom protekle decenije vodeća opoziciona Socijalistička narodna partija, ali i političke partije prosrpske orijentacije nisu prihvatale ovako definisanu državnu zastavu Crne Gore. Tokom javne rasprave o Nacrtu Ustava Crne Gore tokom 2007. godine Srpska lista i Socijalistička narodna partija su zapravo gotovo istovetnim amandmanima predlagale uvođenje trobojke sa ili bez crnogorskog grba, ali srebrnim umesto zlatnim dvoglavim orlom.³¹ Navedeno rešenje, međutim nije bilo prihvaćeno, a Socijalistička narodna partija Crne Gore je predlagala postojanje kako državne, tako i narodne i predsedničke zastave.³² Narodna bi zastava Crne Gore tako bila crveno–plavetno–belo, odnosno trobojka, državna bi bila identična narodnoj s tim što bi na sredini imala grb (sa srebrnim dvoglavim orlom), dok bi predsednička bila crvena sa zlatnim obrubom i grbom države u sredini.³³

27 „Crnogorska zastava – zablude i fakti”, Internet, http://www.montenegro-canada.com/albums/album_image/7820477/7078215.htm, 12/08/2014.

28 Ovo je posebno bilo evidentno na mitinzima Liberalnog saveza Crne Gore nakon 1990. godine.

29 Veoma slična zastava sa belim ili zlatnim obrubom koristila se i kao ratna zastava Crne Gore krajem XIX veka, odnosno u vreme vladavine kneza, a potom i kralja Nikole I Petrovića–Njegoša (crnogorski knjaz – 1860–1910/ kralj – 1910–1918).

30 Član 5. „Zakona o državnim simbolima i Danu državnosti Republike Crne Gore”, op. cit. Sa druge strane, Slavko Perović, nekadašnji lider LSCG tvrdi da „orao nikad u Crnoj Gori zlatan ne bijaše, nego vazda ponosno bijel”. Videti njegov blog – <http://slavkonotebook.wordpress.com/2011/09/12/12-09-2011-g/>, 12/08/2014.

31 Videti: Amandmani na član 4. (*Državni simboli*) „Ustava Crne Gore” – „Nacrt Ustava Crne Gore sa amandmanima poslaničkih grupa“, Podgorica, 2007, Internet, <http://media.cgo-cce.org/2013/06/Nacrt-Ustava-Republike-Crne-Gore.pdf>, 15/08/2014.

32 Videti: „Državni simboli koje predlaže SNP“, *web site* Socijalističke narodne partije CG, Internet, <http://www.snp.co.me/strana.asp?kat=1&id=575>, 12/07/2014.

33 Ibidem.

U jeku rasprava o izmeni važećeg „Ustava Crne Gore“ iz 2007. godine, upravo vezano za državne simbole, crnogorski premijer dr Igor Lukšić, je 2011. godine predložio opoziciji „povratak“ trobojke sa crnogorskim grbom u sredini i zlatnim obrubom, i to kao predsedničke zastave.³⁴ Ovo nije bilo prihvaćeno od strane opozicije, a pratili su to i protesti koalicionih partnera, odnosno Socijaldemokratske partije Crne Gore, kao i procrnogorskog dela nevladinog sektora.

U periodu od 1993. do 2004. godine *grb* Republike Crne Gore umnogome se podudara sa ranijim grbom Knjaževine/Kraljevine Crne Gore iz 1905. godine.³⁵ Sa druge strane, socijalistički grbovi Crne Gore, koji su se postupno menjali u pojedinim detaljima, ali ne i celini, odudarali su od 1947. do 1993. godine od heraldičke tradicije i nasleđa Crne Gore. (Videti pregled br. 2)

Široke rasprave u Crnoj Gori se vode *de facto* ne o izgledu, već o boji dvoglavog orla na grbu zemlje. Vladajuće partije insistiraju na zlatnoj boji, koja umnogome podseća na grb današnje Ruske Federacije i ima izvesno uporište u heraldici srednjovekovne crnogorske dinastije Crnojević.³⁶ Sa druge strane, političke partije opozicije – a pre svega Socijalistička narodna partija insistiraju na srebrnoj boji, i to veoma slično grbu prema Ustavu Knjaževine/Kraljevine Crne Gore iz 1905. godine.³⁷ Zato su predlozi amandmana na Ustav Crne Gore podneti od strane SNP i Srpske liste, koja je deo današnjeg Demokratskog fronta, 2007. godine bili gotovo istovetni – srebrni umesto zlatnog dvoglavog orla, dok je opis gotovo identičan postojećem članu 4. „Zakona o državnim simbolima i Danu državnosti Crne Gore.“³⁸ Bošnjačka stranka, koja na izborima dobija značajan broj glasova bošnjačke zajednice protestovala je protiv religijskih obeležja na grbu Crne Gore, odnosno krsta na kruni, šāru i skiptaru.³⁹ Takođe, ova je partija ukazala da su državni simboli Crne Gore u osnovi monarhistički i da su posve različiti od njenog aktuelnog republikanskog uređenja.⁴⁰

34 „Lukšić: Mislím da je ponuda fer“, *Vijesti*, Podgorica, 18. maj 2012, Internet, <http://www.vijesti.me/vijesti/luksic-mislím-da-je-ponuda-fer-clanak-74233>, 15/07/2014.

35 Videti član 38. „Ustava za Knjaževinu Crnu Goru“, op. cit.

36 Aleksandar Saša Samardžić, „Dosadašnji izvori o grbovima Crnojevića“, *Matica*, Matica crnogorska, godina XI, broj 44, Cetinje, Podgorica, zima 2010, str. 755–766.

37 Član 38. „Ustava za Knjaževinu Crnu Goru“, op. cit.

38 Član 4. „Zakona o državnim simbolima i Danu državnosti Republike Crne Gore“, op. cit

39 „Državni simboli“ u: „Program Bošnjačke stranke“, Drugi kongres Bošnjačke stranke, 18. jun 2011, Podgorica, Internet, <http://www.bscg.me/program-bosnjacke-stranke/>, 15/08/2014, Videti i: Amandman Bošnjačke stranke na član 4. Ustava Crne Gore – „Nacr. Ustava Crne Gore sa amandmanima poslaničkih grupa“, Podgorica, 2007, op. cit.

40 Ibidem.

Pregled br. 2: Grbovi Crne Gore u XX veku⁴¹

1)

2)

3)

4)

1) Grb Kraljevine Crne Gore (1910–1918); 2) Grb Narodne Republike Crne Gore (1947–1963) i Socijalističke Federativne Republike Crne Gore (1974–1993); 3) Grb Republike Crne Gore (1993–2004); 4) Grb Republike Crne Gore (2004–2006) i Crne Gore (2004–)

Treće pitanje oko kojeg se gotovo duže od decenije ne slažu vlasti i opozicija u Crnoj Gori jeste *tekst njene himne*. Crna Gora posle raspada socijalističke Jugoslavije nije imala ustavno i zakonski regulisanu himnu. Ipak, 2004. godine za himnu je usvojena pesma „Oj svijetla majska zoro“ i to sa prva dva stiha koja pripadaju narodnom stvaralaštvu i druga dva za koje se tvrdi da je autor dr Sekula Drljević (1884–1945), izrazito kontroverzni crnogorskog političar između dva svetska i tokom Drugog svetskog rata i saradnik sa italijanskim okupacionim vlastima i vlastima susedne tzv. Nezavisne Države Hrvatske.⁴²

Tokom ponovo oživljene rasprave o himni, a u okviru amandmana na Nacrt Ustava Crne Gore, koja se odvijala 2007. godine, bilo je nekoliko predloga:

41 Izvori za pregled: Internet, http://www.mycity-military.com/imgs2/164346_49302462_Kraljevina%20Crna%20Gora.png, 15/07/2014, http://www.google.rs/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=images&cd=&cad=rja&uact=8&docid=rx-KJunsaqWncM&tbnid=htsgWBVhBHW2IM:&ved=0CAUQjRw&url=http%3A%2F%2Fpovijest.net%2Fv5%2F20-stoljece%2Fsfrj%2F2006%2Fsfrj-i-republike-zastave-i-grbovi%2F&ei=WxLpU4mJOY324QS-koCICw&bvm=bv.72676100,d.bGE&psig=AFQjCNFyO8llItIWC82SvCnGcXRsxQ5c_A&ust=1407869909229143, 15/07/2014, http://postjugo.filg.uj.edu.pl/you_symbol.htm, 15/07/2014, <http://www.ambrus.me/me-symbols-me/>, 15/07/2014.

42 Videti poređenje zvanične himne Crne Gore iz 2004. godine sa tekstovima pesme „Vječna naša Crna Gorol!“, koje je Sekula Drljević objavio u knjizi *Balkanski sukobi 1905.–1941.* u Zagrebu 1944. godine (Naklada „Putovi“). Prethodno je istoimenu pesmu objavio Savić Marković-Štedimlja u knjizi *Crvena Hrvatska* u Splitu 1937. godine – http://hr.wikisource.org/wiki/Oj_svijetla_majska_zoro. Videti dodatno i: Borisav Cimeša, „O crnogorskoj himni“, Udruženje Crnogoraca Australije, Internet, http://www.montenegro.org.au/o-crnogorskoj_himni.html, 15/08/2014. i Borisav Cimeša, „Dr Sekula Drljević o osnovama za filozofiju Montenegrinae“, *Crnogorski anali*, god. 1, br. 1, Cetinje, 2013, str. 153–198.

1. i tada aktuelna crnogorska himna iz 2004. – „Oj svijetla majska zoro“ (DPS-SDP),⁴³
2. „narodna pjesma ‘Oj svijetla majska zoro’“ (predlog Socijalističke narodne partija Crne Gore bez navođenja stihova himne),
3. „Onamo, ‘namo“, predlog Srpske liste i
4. „Ubavoj nam Crnoj Gori“ (Demokratska srpska stranka i Narodna stranka).⁴⁴

Kompromis, koji je dr Igor Lukšić tokom 2011. i 2012. godine u više navrata predlagao opoziciji da se iz teksta državne himne isključe poslednje dve sporne strofe i da se one ne intoniraju, nije, međutim, bio prihvaćen.⁴⁵ Treba, takođe, napomenuti da je Filip Vujanović, predsednik Crne Gore, često bio napadan zbog toga što je ukazao da mu nije lagodno da sluša poslednje dve strofe državne himne i to zato što njihov autor (dr Sekula Drljević) nije čovek koji pripada nesumnjivim živim antifašističkim tradicijama i nasleđu zemlje.⁴⁶ Takođe, on je često napominjao, upravo u navedenom kontekstu himne, da nikada nije verovao „da Crna Gora budućnost može graditi na antisrpsstvu.“⁴⁷ Nakon ove i sličnih izjava crnogorski predsednik Vujanović našao se na meti, kako Socijaldemokratske partije, koja nije podržala njegovu ponovnu kandidaturu za predsednika Crne Gore 2013. godine, tako i Crnogorske pravoslavne crkve i Dukljanske akademije nauka i umjetnosti.⁴⁸

Vladajuće Demokratska partija socijalista i Socijaldemokratska partija Crne Gore su, prema brojnim izjavama njihovih zvaničnika, trenutno protiv bilo kakve modifikacije državnih simbola. Sličnog stava je i opoziciona Pozitivna Crna Gora. DPS je, ipak, svojevremeno nudio da se trobojka sa grbom uvede kao predsednička zastava i da se javno izvode samo prve dve strofe himne „Oj svijetla majska zoro“. Sa druge strane, Socijalistička narodna partija Crne Gore insistira na povratku

---

43 Član 6. „Zakona o državnim simbolima i Danu državnosti Crne Gore”, op.cit.

44 Amandmani na član 4. Ustava Crne Gore – „Nacrt Ustava Crne Gore sa amandmanima poslaničkih grupa“, Podgorica, 2007, Internet, <http://media.cgo-cce.org/2013/06/Nacrt-Ustava-Republike-Crne-Gore.pdf>, 15/08/2014.

45 „Lukšić nudi opoziciji novu zastavu i himnu“, *Aljazeera Balkans*, Sarajevo, 18. maj 2012, Internet, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/luksic-nudi-opoziciji-novu-zastavu-i-himnu>, 15/08/2014.

46 „Vujanović: Pola himne slušam sa zadovoljstvom, a pola jer sam obavezan“, *Vijesti*, Podgorica, 18. septembar 2011, Internet, <http://www.vijesti.me/vijesti/vujanovic-pola-himne-slusam-sa-zadovoljstvom-a-pola-jer-sam-obavezan-clanak-38440>, 15/08/2014.

47 Ibidem. Citat – „Kao što sam ubijeđen da Srbija ne može imati budućnost ako afirmiše anticrnogorstvo.“

48 „CPC, DANU, P.E.N. traže smenu Vujanovića“, *Radio Slobodna Evropa – Regionalni servis*, Prag, 14. februar 2010, Internet, <http://www.slobodnaevropa.org/archive/news/20100214/500/500.html?id=1957738>, 12/08/2014.

trobojke sa grbom u sredini, srebrnom orlu i narodnoj pesmi „Oj svitla majska zoro“, bez preciziranja njenog teksta.⁴⁹ Demokratski front, kao trenutno vodeća opoziciona snaga u Crnoj Gori zalaže se za uvođenje narodne zastave (trobojke) pored postojeće državne, ali i za skraćivanje himne za poslednje dve strofe.⁵⁰ Uvođenje narodne zastave (trobojke) svakako bi predstavljalo svojevrsni odraz državotvorne tradicije Crne Gore i njenog ustavnog kontinuiteta, smatraju u Demokratskom frontu.⁵¹

Imajući u vidu navedene stavove vodećih političkih partija u Crnoj Gori teško se može doći do kompromisa u vezi sa izmenama „Ustava Crne Gore“, odnosno njegovog člana 4. vezanog za državne simbole. U tom smislu treba imati na umu i da bi se usvojila inicijativa za promenu „Ustava Crne Gore“ o državnim simbolima na referendumu mora glasati najmanje 3/5 upisanih birača, što imajući u vidu trenutni raspored političkih snaga i činilaca svakako nije moguće.⁵² Međutim, postoji mogućnost da se u okviru Zakona o državnim simbolima Crne Gore izvrše određene izmene i to kroz uvođenje tzv. narodne zastave (trobojke), kao i da se poslednja dva stiha iz himne „Oj svijetla majska zoro“ uklone. Veoma slični stavovi su o identitetskom setu pitanja bili izneti i u „Deklaraciji o pomirenju crnogorskih intelektualaca“ iz maja 2012. godine.⁵³ U okviru ovog dokumenta bilo je posebno reči o prevazilaženju podela između crnogorskog i srpskog dela tamošnje javnosti.

Naziv službenog jezika u Crnoj Gori – nove linije unutrašnje podele

U Crnoj Gori je nakon 1945. godine u zvaničnoj upotrebi bio najpre srpski (1946), potom srpskohrvatski jezik (1963), a zatim i srpskohrvatski jezik ijekavskog izgovora (1974). Ustavom Republike Crne Gore iz 1992. godine bilo je istaknuto da je službeni jezik u Crnoj Gori „srpski jezik ijekavskog izgovora“. (Videti tabelu br. 1). Svi crnogorski ustavi nakon 1974. predviđali su i ravnopravnost upotrebe ćiriličnog i latiničnog pisma.

49 „Državni simboli koje predlaže SNP“, op. cit.

50 Videti: „Nametnute podjele“, Demokratski front, Podgorica, 31. avgust 2012, Internet, <http://www.demokratskifront.me/index.php/2012-08-25-20-12-55/podjele> i „XXXI. Državni i nacionalni simboli i međunacionalno pomirenje“, u: *Program 595 mjera Demokratskog fronta*, Internet, <http://www.demokratskifront.me/index.php/program>, 14/08/2014.

51 „Nametnute podjele“, Demokratski forum, op. cit.

52 Član 157. „Ustava Crne Gore“, op. cit.

53 O „Deklaraciji o pomirenju“ iz 2012. godine videti izvode u: „Propao pokušaj suvlasnika ‘Vijesti’ da ‘pomire’ Crnogorce i Srbe“, *Pobjeda*, Podgorica, 1. maj 2012, Internet, <http://www.pobjeda.me/2012/05/01/propao-pokusaj-suvlasnika-vijesti-da-%E2%80%9Epomire-%E2%80%9Ccrnogorce-i-srbe/#.U-gQcP-67p>, 13/08/2014.

Tabela br. 1: Uporedni pregled naziva službenog jezika u Crnoj Gori od 1905. godine (prema ustavnim aktima)

<i>Ustav Knjaževine i Kraljevine Crne Gore iz 1905. godine</i>	nema odredaba o službenom jeziku
<i>Ustav „Kraljevine Crne Gore“ iz 1941. godine (član 3)</i>	crnogorski i italijanski („Službeni jezici države su crnogorski i italijanski.“)
<i>Ustav Narodne Republike Crne Gore iz 1947. (član 113)</i>	srpski jezik „Postupak pred sudovima vodi se na srpskom jeziku.“)
<i>Ustav Socijalističke Republike Crne Gore iz 1963. godine (član 217, stav 1)</i>	srpskohrvatski jezik („Državni organi i organizacije koje vrše poslove od javnog interesa vode postupak na srpskohrvatskom jeziku.“)
<i>Ustav Socijalističke Republike Crne Gore iz 1974. godine (član 172)</i>	srpskohrvatski jezik ijekavskog izgovora („U Socijalističkoj Republici Crnoj Gori u službenoj je upotrebi srpskohrvatski jezik ijekavskog izgovora.“)
<i>Ustav Republike Crne Gore iz 1992. godine (član 9)</i>	srpski jezik ijekavskog izgovora („U Crnoj Gori u službenoj je upotrebi srpski jezik ijekavskog izgovora.“)
<i>Ustav Crne Gore iz 2007. godine (član 13, stav 1. i 3)</i>	crnogorski jezik („Službeni jezik u Crnoj Gori je crnogorski jezik... U službenoj upotrebi su i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik.“)

Izvori: „Ustav za Knjaževinu Crnu Goru“, u: Momčilo Vujošević, *Crnogorski ustavi 1905–2005*, NIU „Službeni list Republike Crne Gore”, Podgorica, 2005, str. 9–36.; „Ustav Crne Gore“(1941) u: Slavko Burzanović (priredio), „Crnogorski ustav iz 1941.“, *Matica*, Matica crnogorska, godina XI, broj 44, Cetinje, Podgorica, zima 2010, str. 261–278.; „Ustav Narodne Republike Crne Gore” *Službeni list NR Crne Gore*, Titograd, broj 2/1947.; „Ustav Socijalističke Republike Crne Gore”, *Službeni list SR Crne Gore*, Titograd, br. 14/1963.; „Ustav Socijalističke Republike Crne Gore”, *Službeni list SR Crne Gore*, Titograd, br. 5/1974. i „Ustav Republike Crne Gore“, *Službeni list Republike Crne Gore*, Podgorica, br. 48/1992.

Do raspada SFR Jugoslavije, a i prema popisu stanovništva u Crnoj Gori iz 1991. godine, oko 83% građana ove nekadašnje jugoslovenske republike se izjasnilo da govori srpskohrvatski, tj. hrvatskosrpski, nešto više od 7% albanski, dok je broj onih koji su odgovorili da govore bošnjačkim ili bosanskim jezikom bio izrazito mali.⁵⁴ U okviru poslednja dva održana popisa stanovništva u Crnoj Gori tokom 2003. i 2011. godine evidentan je porast građana koji se izjašnjavaju da govore crnogorski jezik, dok se smanjio broj onih koji tvrde da je srpski jezik njihov

54 „Demografija Crne Gore – popis stanovništva 1991“, *Wikipedia*, Internet, http://sh.wikipedia.org/wiki/Demografija_Crne_Gore#Popis_stanovni.C5.A1tva_1991._godine, 16/08/2014.

maternji.⁵⁵ Istovremeno postoji konstanta kada se govori o upotrebi albanskog i hrvatskog jezika, dok je došlo do „prirodne“ simbioze „bošnjačkog“ u bosanski jezik, koji zapravo i predstavlja jezik Bošnjaka u njihovoj matici Bosni i Hercegovini i u ostalim državama nastalim na području bivše Jugoslavije. (Videti tabelu br. 2)

Vidljivo je u okviru rezultata poslednja dva objavljena popisa da postoji izvesno kolebanje kod određenih građana Crne Gore, a koji su svoj jezik označili kao „maternji“, „srpskohrvatski“, „srpskocrnogorski“, „crnogorskosrpski“, itd.⁵⁶ Navedeno je verovatno rezultat njihovog ne pristajanja na prilično jake uticaje dve dominantne struje u Crnoj Gori da svoj jezik označe ili kao crnogorski, ili kao srpski.

Tabela br. 2: Rezultati popisa stanovništva u Crnoj Gori 2003. i 2011. godine – izjašnjavanje građana prema maternjem jeziku

Naziv jezika	Rezultati popisa 2003. godine	Rezultati popisa 2011. godine
Srpski	393 740 (63,49%)	265 895 (42,88%)
Crnogorski	136 208 (21,96%)	229 251 (36,97%)
Albanski	32 603 (5,26%)	32 671 (5,27%)
Bošnjački	19 906 (3,21%)	3 662 (0,59%)
Bosanski	14 172 (2,29%)	33 077 (5,33%)
Hrvatski	2 791 (0,45%)	2 791 (0,45)
Romski	2 602 (0,42%)	5 169 (0,83%)

Izvor: „Stanovništvo prema vjeroispovjesti, maternjem jeziku, nacionalna ili etnička pripadnost prema starosti i polu“, *Saopštenje br. 60*, Zavod za statistiku Republike Crne Gore – Monstat, Podgorica, 10. decembar 2004, Internet, <http://www.monstat.org/userfiles/file/popis03/saopstenje60.pdf>, 12/08/2014, „Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovjesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj Gori“, *Saopštenje br. 83*, Zavod za statistiku Crne Gore – Monstat, Podgorica, 12. jul 2011, Internet, <http://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje%281%29.pdf>, 12/08/2014.

55 Videti: „Stanovništvo prema vjeroispovijesti, maternjem jeziku, nacionalna ili etnička pripadnost prema starosti i polu“, *Saopštenje br. 60*, Zavod za statistiku Republike Crne Gore – Monstat, Podgorica, 10. decembar 2004, Internet, <http://www.monstat.org/userfiles/file/popis03/saopstenje60.pdf>, 12/08/2014. i „Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj Gori“, *Saopštenje 83*, Zavod za statistiku Crne Gore – Monstat, Podgorica, 12. jul 2011, Internet, <http://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje%281%29.pdf>, 12/08/2014.

56 Ibidem.

Tokom i nakon disolucije bivše Jugoslavije pojavljuje se u Crnoj Gori i određeni broj filologa okupljenih oko prof. dr Vojislava P. Nikčevića (1935–2007), koji su se zalagali za standardizaciju crnogorskog jezika, kao posebnog u odnosu na ostale južnoslovenske jezike (a pre svega srpski i raniji srpskohrvatski). Ovaj projekat imao je u početku samo podršku Liberalnog saveza Crne Gore i Socijaldemokratske partije CG, kao i određenog broja manjih independentističkih partija i nevladinih organizacija.

Nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore polovinom 2006. godine vladajuće političke elite, oličene u koaliciji Demokratske partije socijalista i Socijaldemokratske partije Crne Gore podržale su ideju da se zvanični jezik u Crnoj Gori nazove crnogorskim. Tako je u članu 13. „Ustava Crne Gore“ iz 2007. godine navedeno da je zvanični jezik u ovoj nekadašnjoj jugoslovenskoj republici crnogorski, ali da su u službenoj upotrebi „i srpski, bosanski, albanski i hrvatski.“⁵⁷ Prosrpski politički faktori u Crnoj Gori su, tokom rasprave o ustavnim rešenjima vezanim za jezik, insistirali na „srpskom jeziku ijekavskog izgovora“,⁵⁸ kao jedinom službenom. Sa druge strane, Bošnjačka stranka u vreme pre donošenja aktuelnog ustava predlagala da zvanični jezici Crne Gore budu „crnogorski, srpski i bosanski.“⁵⁹

Tokom 2008. godine Vlada Crne Gore je oformila poseban Savet za standardizaciju crnogorskog jezika, ali pošto on nije uspeo da donese određene zaključke o standardizaciji i posle više od godinu rada bio je raspušten.⁶⁰ Potom je formirana i Ekspertska grupa, koja je pristupila izradi „Pravopisa crnogorskog jezika“ (crnogorski lingvista Adnan Čirgić i dvojica hrvatskih lingvista – Josip Silić i Ivo Pranjović).⁶¹ Već tokom naredne, odnosno 2010. godine Vlada Crne Gore donela je „Odluku o osnivanju Instituta za crnogorski jezik i književnost“, potom „Rešenje o Pravopisu crnogorskog jezika“ i „Rečniku crnogorskog jezika“, kao i „Gramatiku crnogorskog jezika“.⁶² Tokom tekuće, 2014. godine pokrenuta je inicijativa da se u crnogorskoj prestonici – Cetinju osnuje Fakultet za crnogorski jezik i književnost.⁶³

57 Član 13, stav 1. i 3. „Ustava Crne Gore“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 1/2007.

58 Amandmani na član 13. Ustava Crne Gore — „Nacr Ustava Crne Gore sa amandmanima poslaničkih grupa“, op. cit.

59 Ibidem.

60 Videti o istorijatu crnogorskog jezika na *web site* Instituta za crnogorski jezik i književnost — http://www.icjk.me/crnogorski_jezik3/index.php.

61 Ibidem.

62 Videti sledeće dokumente: „Odluka o osnivanju Instituta za crnogorski jezik i književnost“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 56/2010, „Rješenje o Pravopisu crnogorskog jezika i Rječniku crnogorskog jezika (pravopisni rječnik)“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 47/2010, „Rješenje o gramatici crnogorskog jezika“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 47/2010.

63 Videti sledeće dokumente: „Odluka o osnivanju Instituta za crnogorski jezik i književnost“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 56/2010, „Rješenje o Pravopisu crnogorskog jezika

Nova lingvistička pravila crnogorskog jezika su promovisala načelo dvojnosti pisanja određenih reči i to kroz uvođenje dva nova slova („ž“/zj i „š“/sj), koja nisu tipična za ostale južnoslovenske jezike (bosanski, srpski i hrvatski), mada slična slova postoje u poljskom jeziku.⁶⁴ Ipak, crnogorski jezik sada treba smatrati odrazom volje više od 35% građana i legitimnom težnjom određenog broja građana Crne Gore. To zahteva i njegovo potpuno uvažavanje i pored različitih rasprava i povremenih osporavanja među lingvistima u samoj Crnoj Gori, ali i u pojedinim državama regiona Zapadnog Balkana.

U ovom trenutku vodeći opozicioni Demokratski front zahteva promenu „Ustava Crne Gore“ u članu 13, stav 1, a u kojem bi se navelo da su u službenoj upotrebi u ovoj državi crnogorski jezik i srpski jezik ijekavskog izgovora.⁶⁵ Na ovaj način poštovala bi se i prava oko 40% građana u Crnoj Gori koji su srpski jezik označili ili naveli kao maternji, a bez suspenzije prava i onim građanima koji smatraju da je crnogorski zapravo njihov jezik. Tako bi, svakako, uvažena prava jedne značajne, odnosno još uvek najbrojnije jezičke grupacije. Takođe, veoma je bitno očuvati stav 3. istog člana „Ustava Crne Gore“ u kojem se pominju bosanski, hrvatski i albanski jezik koji su, takođe, „u službenoj upotrebi.“ Na ovaj način potvrđice se suština multietničkog i multilingvalnog crnogorskog državnog habitusa i ravnopravnost gotovo svih tamošnjih jezičkih zajednica i grupa.

Nešto manju meru kompromisa pokazuje Socijalistička narodna partija koja je za navođenje isključivo srpskog jezika, kao zvaničnog, u Ustavu Crne Gore.⁶⁶ Zanimljiv je tokom rasprave o Nacrtu Ustava Crne Gore bio i predlog Pokreta za promjene (danas predstavlja deo opozicionog Demokratskog fronta), koji je nudio svojevršno kompromisno rešenje. Prema ovoj partiji službeni jezik u Crnoj Gori bi trebao da bude „jedinstveni jezik, koji građani nazivaju srpski, crnogorski.“⁶⁷

Brojne rasprave o nazivu nastavnog predmeta koji je tokom 2003. godine zamenio srpski jezik i književnost, a bio je označavan kao „maternji“, definisan je

---

i Rječniku crnogorskog jezika (pravopisni rječnik)“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 47/2010, „Rješenje o gramatici crnogorskog jezika“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 47/2010.

64 Videti: Adnan Čirgić, „Povodom standardizacije crnogorskog jezika“, *Matica*, Matica crnogorska, godina XI, br. 43, Podgorica, Cetinje, jesen 2010, str. 7–47.

65 Videti: Tačku 382. *Programa 595 mjera Demokratskog fronta*, op. cit., Citat — „Pokrenuti dopunu Ustava Crne Gore kojim treba obezbijediti da uz crnogorski jezik i srpski jezik ijekavskog izgovora dobije status službenog, jer njime govori najveći broj građana.

66 Amandmani na član 13. Ustava Crne Gore — „Nacrt Ustava Crne Gore sa amandmanima poslaničkih grupa“, op. cit.

67 Ibidem.

novim nazivom 2011. godine – „Crnogorski – srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost.”⁶⁸ Međutim, Matica crnogorska je Ustavnom sudu Crne Gore podnela prigovor oko ovog naziva nastavnog predmeta, jer on ne prati rešenje navedena u konstitutivnom aktu Crne Gore.⁶⁹ Ovakav naziv nastavnog predmeta bio je rezultat višemesečnih pregovora vlasti i opozicije u Crnoj Gori a u vezi sa usvajanjem seta izbornih zakona za čije usvajanje je bila neophodna podrška velikog broja poslanika u Skupštini Crne Gore. Ostaje da se vidi kako će vladajuće političke partije, a pre svega Demokratska partija socijalista Crne Gore, da se izjasne o pojedinim sve glasnim potenciranjima u vezi sa isključivom ili ekskluzivnom upotrebom crnogorskog jezika u narednom periodu.

Pitanje crkve u Crnoj Gori – „tinjajuća” podela društva

Borci za suverenost Crne Gore još su se pre decenije zalagali za, kako su navodili, ponovno uspostavljanje autokefalne pravoslavne crkve u ovoj republici i to na način kako je ona funkcionisala do ujedinjenja u Srpsku pravoslavnu crkvu 1920. godine.⁷⁰ Istorijska potpora za ovakve stavove nalažena je u Ustavu za Knjaževinu/Kraljevinu Crnu Goru u kojem je bilo navedeno da je „Crnogorska crkva ... autokefalna.”⁷¹ Tako je 1993. godine na Cetinju bila registrovana Crnogorska pravoslavna crkva (CPC), u svojstvu ponajpre nevladine organizacije, a tek 2000. godine uz postupnu podršku vladajuće partije Demokratske partije socijalista i njene koalicione Socijaldemokratske partije upisuju se u registar verskih zajednica.

Crnogorska pravoslavna crkva, međutim, u Crnoj Gori trenutno nema veliki broj vernika, kao i verskih objekata, a njene aktivnosti su sporadične i više se tiču javnih iznošenja stavova kritike prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi. U tom smislu tokom proteklih dvadeset godina bilo je više incidenata između vernika ovih dveju verskih zajednica u povodu određenih verskih praznika (Banji dan na Cetinju), kao i sukoba oko imovine koja je trenutno u vlasništvu Srpske pravoslavne crkve. Oko pitanja Crnogorske pravoslavne crkve postoje najviši stupnjevi razmimoilaženja između kako partija na vlasti, tako i u odnosu na partije opozicije u Crnoj Gori.

68 „Crnogorski — srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost“, *Vijesti*, Podgorica, 8. septembar 2011, Internet, <http://aktuelno.me/crna-gora/crnogorski-srpski-bosanski-hrvatski-jezik-i-knjizevnost>, 14/08/2014.

69 Videti detaljnije u: Jelica Stojanović, „Jezik u Crnoj Gori u raljama ogoljene politike“, *Srpske novine — CG*, 30. jun 2014, Internet, <http://www.srpskenovinecg.com/stav/27423-jelica-stojanovic>, 14/08/2014.

70 Videti u: Novak Adžić, „Crnogorska pravoslavna crkva u doba dinastije Petrović–Njegoš (1667–1921)“, *Vijesti*, Podgorica, 3. decembar 2002.

71 Član 40, stav 2. „Ustava za Knjaževinu Crnu Goru“, op. cit., član 40, stav 2.

Socijaldemokratska partija Crne Gore podržava delovanje jedino Crnogorske pravoslavne crkve, dok je Demokratska partija socijalista imala različite periode odnosa kao prema Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi, tako i prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Naime, ona u zavisnosti od pragmatizma određenog političkog trenutka bliže saraduje sa jednom od dveju verskih zajednica. Premijer Vlade Crne Gore, Milo Đukanović se u više navrata založio za objedinjavanje pravoslavlja u ovoj državi (nazvao je „Pravoslavna crkva u Crnoj Gori”).⁷² Ipak, i SPC i CPC su rezolutno odbile navedenu mogućnost ujedinjenja. Pored navedenog Crnogorska pravoslavna crkva povremeno optužuje trenutne vlasti u Crnoj Gori da imaju „maćehinski odnos” spram nje, a žalila se i Evropskom sudu za ljudska prava (2009) i Ujedinjenim nacijama (2014) zbog ovakvog tretmana. Posebno se to odnosi na nerešenost, kako navode u CPC, imovinsko-pravnih pitanja.

U pokušaju objedinjavanja dve pravoslavne crkve u Crnoj Gori, premijer Milo Đukanović dobio je i podršku potpredsednika Demokratske partije socijalista, Svetozara Marovića. On je krajem 2013. godine istakao nužnost postojanja jedinstvene pravoslavne crkve u Crnoj Gori zbog „identiteta moderne države.”⁷³ Ova bi crkva, čije bi se sedište i nalazilo u Crnoj Gori, trebala bi da bude činilac pomirenja, a ne da proizvodi podele među vernicima, ocenio je Marović.⁷⁴

Treba napomenuti da navedene izjave državnih zvaničnika Crne Gore, a koje se tiču statusa verskih zajednica i njihove organizacije, nisu u skladu ni sa aktuelnim „Ustavom Crne Gore.” Naime u članu 14. „Ustava Crne Gore” navedeno je da su verske zajednice odvojene od države i da su samostalne u vezi sa svojim delovanjem i unutrašnjom organizacijom.⁷⁵ To je bio i dobar i najadekvatniji način da se uvođenjem ovako izrazito sekularističkog pristupa smanje sukobi i rasprave u javnosti oko položaja pre svega Srpske pravoslavne crkve i Crnogorske pravoslavne crkve. Štaviše, i pored pomirljivih tonova državnih zvaničnika u Crnoj Gori i visokih funkcionera vladajućeg DPS o

---

72 Petar Komnenić, „Đukanović predlaže objedinjavanje SPC i CPC”, *Radio Slobodna Evropa – Balkanski servis*, Prag, 17. maj 2011, Internet, http://www.slobodnaevropa.org/content/djukanovic_se_zalozio_za_objedinjavanje_spc_i_cpc/24177582.html, 12/08/2014. i „Đukanović za priznanje Crnogorske pravoslavne crkve”, *Blic*, 23. maj 2014, Internet, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/468053/Djukanovic-za-priznanje-Crnogorske-pravoslavne-crkve>, 12/08/2014.

73 „Marović: Treba nam pravoslavna crkva sa sjedištem u Crnoj Gori”, *Antena M*, Podgorica, 21. decembar 2013, Internet, <http://antenam.net/web/index.php/politika/3968-marovic-treba-nam-pravoslavna-crkva-sa-sjedistem-u-cg>, 12/08/2014.

74 „Marović: Crnoj Gori je neophodna crkva koja ne deli”, *Blic*, Beograd, 21. decembar 2013, Internet, <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/429171/Marovic-Crnj-Gori-potrebna-crkva-koja-ne-deli>, 12/08/2014.

75 Član 14. „Ustava Crne Gore”, op. cit.

nužnosti pomirenja pravoslavnih vernika i smanjenju tenzija među njima, ovu sferu javnog života ipak treba držati van uticaja države, ali i politike.

Sa druge strane, shvatanje političkih elita da dodatna potvrda suverenosti jedne političke zajednice ili identiteta određene etničke zajednice zavisi od ustanovljenja određene verske zajednice koja bi pokazala unutrašnju homogenost i monolitnost ne korespondiraju sa izrazito složenim stanjem u Crnoj Gori. Ovo se posebno odnosi na postojeće odnose na relaciji CPC–SPC. Dakle, u ovom trenutku evidentno je da DPS pokušava da se približi Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi, ali i da u određenim trenucima uspostavlja veoma bliske odnose sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Sa druge strane, jasno je da je Socijaldemokratska partija Crne Gore isključivi „promoter“ Crnogorske pravoslavne crkve, dok SPC, što direktno, što indirektno podržavaju opozicioni Demokratski front i Socijalistička narodna partija Crne Gore.

Hrvatska građanska inicijativa nudila je kompromisno rešenje da se u Ustavu Crne Gore „Crnogorska pravoslavna crkva, Srpska pravoslavna crkva, Rimokatolička crkva, Islamska zajednica“⁷⁶ taksativno pobroje. Srpska lista je, takođe, imala amandman na Ustav kojim je predlagala da su „Pravoslavna crkva, Rimokatolička crkva i Islamska vjerska zajednica i ostale vjerske zajednice ... ravnopravne i odvojene od države.“⁷⁷ Potom se navodila i samostalnost verskih zajednica u smislu vlastite samoorganizacije, organizovanja dobrotvornog rada, škola, i sl.⁷⁸ Čini se da je na ovaj način Srpska lista pokušala da zaštiti i očuva trenutni položaj Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori.

Predstavnici Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori, a pre svega mitropolit Amfilohije oštro se suprotstavljaju bilo kakvoj promeni statusa ove verske zajednice u Crnoj Gori. U jednoj izjava on je, međutim, ostavio mogućnost da u slučaju restauracije monarhije u Crnoj Gori dođe do uspostavljanja i autokefalnosti crkve.⁷⁹ Preduslov za to je i da pravoslavlje, po uzoru na nekadašnju Knjaževinu i Kraljevinu Crnu Goru postane državna religija.⁸⁰ Ipak, imajući u vidu da monarhisti u Crnoj Gori ne predstavljaju značajniju političku snagu, kao i da su gotovo sve parlamentarne političke partije u ovoj zemlji protiv uvođenja državne religije, čini se i da ove ideje mitropolita Amfilohija nemaju realno uporište.

---

76 Amandmani na član 13. Ustava Crne Gore — „Nacrt Ustava Crne Gore sa amandmanima poslaničkih grupa“, op. cit.

77 Ibidem.

78 Ibidem.

79 „Amfilohije: Kad CG bude kraljevina biće i autokefalne crkve“, *Vesti*, Frankfurt, 18. jun 2010, Internet, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Ex-YU/61492/Amfilohije-Kad-CG-bude-kraljevina-bice-i-autokefalne-crkve>, 15/08/2014.

80 Član 40, stav 1, „Ustava za Knjaževinu Crnu Goru“, op. cit.

Pitanja „spoljnopolitičkog identiteta” Crne Gore – podele oko članstva u NATO

Za razliku od većine država nastalih na tlu bivše Jugoslavije, „Ustav Crne Gore“ u preambuli sadrži pozivanje na „privrženost ravnopravnoj saradnji sa drugim narodima i državama i evro-atlantskim integracijama.”⁸¹ U „Osnovnim odredbama“ Ustava, odnosno u članu 15, govori se i o odnosu Crne Gore sa drugim državama i međunarodnim organizacijama. U skladu sa navedenim, Crna Gora vođena „principima i pravilima međunarodnog prava”⁸² uspostavlja saradnju sa drugim državama i međunarodnim organizacijama. Kada je reč o pristupanju Evropskoj uniji u „Ustavu Crne Gore“ je napomenuto da odluku o načinu okončanja ovog procesa donosi Skupština, i istovremeno se podvlači da država ne može ući u bilo kakve saveze sa drugim državama, a kojim se „gubi nezavisnost i puni međunarodni subjektivitet.”⁸³

Definisanje prioriteta spoljne politike Crne Gore usledilo je odmah po proglašenju njene nezavisnosti i to krajem 2006. godine u okviru dokumenta „Spoljnopolitički prioriteti.”⁸⁴ U okviru navedenog dokumenta, koji je donet godinu dana pre aktuelnog ustava, napomenuto je da su pristupanje Crne Gore Evropskoj uniji i Severnoatlantskom savezu (NATO), kao i unapređenje dobrih odnosa sa susedima u regionu Jugoistočne Evrope, ali i razvijanje kvalitetnih bilateralnih i multilateralnih odnosa i saradnje najbitniji ciljevi ove zemlje na međunarodnom planu.⁸⁵ Generalno gledano niti jedan od navedenih spoljnopolitičkih prioriteta Crne Gore, izuzimajući članstvo u NATO, nije sporan za postizanje šireg konsenzusa.

Ipak, „Ustav Crne Gore“ iz 2007. godine samo je, dodatno, osnažio evroatlantske intencije zemlje uvodeći ih u preambularni deo. Međutim, jasno je da ovu opciju pridruživanja Crne Gore Severnoatlantskom savezu (NATO) podržavaju vladajuća Demokratska partija socijalista, Socijaldemokratska partija Crne Gore i opoziciona Pozitivna Crna Gora.⁸⁶ Demokratski front i Socijalistička narodna partija ovim povodom očekuju raspisivanje referendumu, na kojem bi se građani izjasnili o pristupanju ove države NATO.⁸⁷

81 Preambula, alineja 5, „Ustava Crne Gore“, op. cit.

82 Ibidem, član 15, stav 1.

83 Ibidem, član 15, stav 5.

84 „Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore“, Ministarstvo vanjskih i evropskih poslova Crne Gore, Podgorica, 2006, Internet, <http://www.mvpei.gov.me/ministarstvo/spoljno-politicki-prioriteti>, 10/07/2014.

85 Ibidem.

86 Srđan Janković, „NATO protokol podijelio poslanike“, *Radio Slobodna Evropa – Regionalni servis*, Prag, 17. jun 2014, Internet, <http://www.slobodnaevropa.org/content/nato-protokol-podijelio-crnogorske-poslanike/25425439.html>, 12/08/2014.

87 *Program 595 mjera Demokratskog fronta*, op. cit. — „Građanima se mora obezbijediti da na posebno organizovanom referendumu odluče o pristupanju ili nepristupanju Crne Gore

Istraživanja javnog mnjenja u Crnoj Gori, istovremeno pokazuju da se tokom 2013. i 2014. godine broj građana Crne Gore koji su za njeno članstvo u NATO kretao od 38 do 46%.⁸⁸ Dakle, čini se da će u narednom periodu veoma teško biti postignut izrazito široki konsenzus oko navedenog pitanja, odnosno da bude osigurana veća privrženost građana ideji članstva Crne Gore u NATO.⁸⁹

ZAKLJUČAK

Duboka podeljenost crnogorskog društva tokom prve polovine proteklog veka, ponovo je došla do izražaja posebno u protekloj deceniji. U tom smislu set identitetskih pitanja ostao je evidentno otvorena tema i danas. Rasprave o ovim pitanjima zapravo pokazuju izrazito širok kolorit crnogorskog identiteta, gde nije moguće njegovo svođenje i nametanje rešenja, a koja ne mogu obezbediti širi konsenzus. Ipak, za razliku od perioda do proglašenja nezavisnosti ove države 2006. bitno je podvući da je za sve vodeće činioce, kako vlasti, tako i opozicije u Crnoj Gori neupitna njena državna nezavisnost.

U toku donošenja aktuelnog „Ustava Crne Gore“ (2007), i javne rasprave koja mu je prethodila, bila je evidentna intencija vladajuće koalicije DPS–SDP da se većina temeljnih odredbi, a koje su vezane za upravo identitet „osiguraju“ neophodnim prethodnim izjašnjavanjem više od 3/5 ukupno upisanih birača na referendumu.⁹⁰ To su odredbe, odnosno članovi vezani za definisanje države (čl. 1), određivanje nosilaca suvereniteta (čl. 2), odredbu o teritoriji (čl. 3), državne simbole (čl. 4), državljanstvo (čl. 12), jezik i pismo (čl. 13) i odnos sa drugim državama i organizacijama (čl. 15).⁹¹ Dakle, segmentu navedenih pitanja od kojih su državni simboli i službeni (crnogorski) jezik svakako najbitniji „Ustav Crne Gore“ je izrazito

---

u NATO. Nova Vlada neće dovoditi u pitanje poštovanje svih dosadašnjih međunarodnih sporazuma u oblasti bezbjednosti.“; Bojana Komnenić, „NATO iz ugla partija: većina za članstvo zbog benefita, SNP insistira na referendumu“, CDM, 30. mart 2014, Internet, <http://www.cdm.me/politika/nato-iz-ugla-partija-vecina-za-clanstvo-zbog-benefita-snp-insistira-na-referendumu>, 12/08/2014.

88 Videti dva istraživanja javnog mnjenja o stavovima građana Crne Gore povodom članstva države u NATO — „CEDEM: Za NATO 38 odsto građana“, Podgorica, 10. decembar 2013, Internet, <http://www.kodex.me/clanak/36684/cedem-za-nato-38-odsto-gradana>, 12/08/2014. i „46% građana za NATO“, Podgorica, 26. mart 2014, Internet, <http://refleksija.me/vijesti/drustvo/2014/03/28/46-gradana-za-ulazak-u-nato/83766/>, 12/08/2014.

89 Esad Krčić, „Opozicija: Vlast hoće u NATO bez referenduma“, *Radio Slobodna Evropa – Regionalni servis*, Prag, 16. jun 2014, Internet, <http://www.slobodnaevropa.org/content/opozicija-vlast-ho%C4%87e-u-nato-bez-referenduma/25423922.html>, 12/08/2014.

90 Član 157. „Ustava Crne Gore“, op. cit.

91 Ibidem.

„čvrst“, što ne ostavlja realnu mogućnost da do njegove promene dođe, odnosno da se prethodno postigne izrazito široka podrška mogućim ustavnim reformama.

Jedina realna mogućnost da se navedene podele prevaziđu na određeni način jeste da se započne istinski dijalog parlamentarnih političkih partija, i to ne podstaknut dnevnopolitičkim potrebama vladajuće partije u Crnoj Gori, kako je to bilo do sada. Naime, razlozi za to su, tokom proteklih nekoliko godina, bili vezani za reformu pravosuđa, donošenje izbornih zakona, i sl. Pronalaženje bazičnog kompromisa bilo bi veoma bitno kako bi se prevazišla dosadašnja višestruka podeljenost crnogorskog društva. Dosadašnje insistiranje na pronalaženju razlika između etničkih i jezičkih grupacija u Crnoj Gori i promovisanje novog talasa etnonacionalizma može dovesti do nepotrebnih tenzija između etničkih i jezičkih grupacija, koje su inače veoma srodne.

Mogući dogovor o državnim simbolima kroz uvođenje „narodne“ i/ili predsedničke zastave uz istovremeno uvažavanje postojeće državne zastave od strane svih činilaca opozicije u Crnoj Gori bio bi veoma dobro rešenje. Kada je reč o grbu iako nije sporan njegov sadržaj i oblik, čini se da će se rasprave o boji dvoglavih orlova – zlatnoj ili srebrnoj nastaviti, te da u tom segmentu neće biti lako doći do usaglašavanja stavova. Eventualno skraćivanje državne himne „Oj svijetla majska zoro“ za poslednje dve strofe moglo bi, imajući u vidu sugestije predstavnika opozicije, ali i predsednika države Filipa Vujanovića, da doprinese značajnijem usaglašavanju ključnih političkih aktera u zemlji.

Učestale rasprave o ustavnom izjednačavanju službenosti crnogorskog i srpskog jezika ijekavskog izgovora može biti dobra potka za daljni kompromis. Naravno, uz izvesni nastavak da „u službenoj upotrebi“, kao u stavu 3, člana 13 Ustava stoji, ostanu i bosanski, hrvatski i albanski jezici. Izbegavanje daljih podela u Crnoj Gori moglo bi biti zaobiđeno i stvarnim ne mešanjem države u religijsku sferu, odnosno organizaciju i delovanje tamošnjih verskih zajednica. Takođe, to bi podrazumevao i obrnut proces.

Kada je pak reč o članstvu Crne Gore u NATO zasigurno će se i ubuduće voditi rasprave o eventualnom raspisivanju referenduma o ovom pitanju, ali i da će to ostati tema političkih rasprava u njenom parlamentu.⁹²

Izostanak novih talasa nacionalizama u Crnoj Gori, koji su posebno bili uočljivi uoči referenduma i nekoliko godina posle njega u ovoj državi, kao i potpuno prihvatanje identiteta brojnijeg naroda od strane nedominantnih etničkih zajednica bio bi veoma dobar signal. To podrazumeva i odsustvo povremeno iniciranih ideja o tzv. konstitutivnosti naroda, kao supstituta za postojeći građanski ustroj države, kao i ideja o nekakvim teritorijalnim autonomijama.⁹³

92 Esad Krcić, „Opozicija: Vlast hoće u NATO bez referenduma“, op. cit.

93 Ideje o takozvanoj teritorijalnoj autonomiji Srba ili njihovoj konstitutivnosti u Crnoj Gori nisu u saglasnosti sa članom 1. Ustava. Međutim, one su se nekoliko puta pojavljivale u javnosti. Videti: „Brajković: Teritorijalna autonomija Srba u Crnoj Gori“, 26. novembar

Čini se da u trenutnoj fazi razvoja političkih odnosa između crnogorskog i tzv. prosrpskog dela javnosti u Crnoj Gori postoji izražena i potpuna identifikacija vladajuće Demokratske partije socijalista sa ekskluzivnim „čuvarem državnosti.” Naime, u tom smislu su krajem jula 2014. godine bila objavljena saopštenja ove partije sa indirektnim osudama njihovih, na nivou države, još uvek aktuelnih koalicionih partnera — Socijaldemokratske partije i to zbog „skretanja sa puta“. Povod za ovakve napade bio je pokušaj SDP CG da sa opozicijom pregovara o formiranju vlasti u više jedinica lokalne samouprave (Podgorica, Bijelo Polje, Bar i Kolašin).⁹⁴ U tom kontekstu Demokratska partija socijalista CG navodi u saopštenju od 29. jula 2014. godine da su principi za zaključenje vlasti u opštinama sa Socijaldemokratskom partijom CG „podrazumijevali dosljednu i iskrenu privrženost: državno-pravnom statusu Crne Gore, zaštiti ustavom određenih državnih simbola, afirmaciji službenog crnogorskog jezika, kao i punoj opredijeljenosti evropskim i NATO integracijama.”⁹⁵ Nije sasvim jasno zbog čega ova pitanja imaju uticaj na formiranje lokalnih vlasti jer se ona ne odnose na nadležnosti lokalnih samouprava, već isključivo na državni nivo vlasti. Sa druge strane, ostaju i određene nedoumice oko toga zbog čega Socijaldemokratska partija CG napušta više od deceniju i po dugu koaliciju sa Demokratskom partijom socijalista na lokalnom nivou, znajući pritom da je to samo priprema i za državni.

LITERATURA

- Adžić, Novak, „Crnogorska pravoslavna crkva u doba dinastije Petrović–Njegoš (1667–1921)“, *Vijesti*, Podgorica, 3. decembar 2002.
- „Amfilohije: Kad CG bude kraljevina biće i autokefalne crkve“, *Vesti*, Frankfurt, 18. jun 2010, Internet, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Ex-YU/61492/Amfilohije-Kad-CG-bude-kraljevina-bice-i-autokefalne-crkve>, 15/08/2014.
- „CEDEM: Za NATO 38 odsto građana“, Podgorica, 10. decembar 2013, Internet, <http://www.kodex.me/clanak/36684/cedem-za-nato-38-odsto-gradana>, 12/08/2014.
- Cimeša, Borisav, „Dr Sekula Drljević o osnovama za filozofiju Montenegrinae“, *Crnogorski anali*, br. 1, god. 1, Cetinje, 2013, str. 153–198.

2013, Internet, <http://www.vaseljenska.com/vesti-dana/brajkovic-trazimo-autonomiju-za-srbe-u-crnoj-gori/>, 12/08/2014.; „Srbija hoće da promjeni poredak Crne Gore“, *Vijesti*, Podgorica, 10. mart 2011, Internet, <http://www.vijesti.me/vijesti/srbija-hoce-da-promijeni-ustavni-poredak-crne-gore-clanak-10212>, 15/08/2014.

94 Videti: „Saopštenje nakon održane sjednice Predsjedništva DPS“, Demokratska partija socijalista CG, Podgorica, 29. jul 2014, Internet, <http://www.dps.me/vijesti/4882-saopstenje-nakon-odrzane-sjednice-predsjednistva-dps>, 12/08/2014.

95 Ibidem.

- Cimeša, Borisav, „O crnogorskoj himni“, Udruženje Crnogoraca Australije, Internet, http://www.montenegro.org.au/o_crnogorskoj_himni.html, 15/08/2014.
- „Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost“, *Vijesti*, Podgorica, 8. septembar 2011, Internet, <http://aktuelno.me/crna-gora/crnogorski-srpski-bosanski-hrvatski-jezik-i-književnost>, 14/08/2014.
- „Crvene vojne zastave umjesto državno-narodnih crveno-plavo-bjelih“, Internet, <http://www.njegos.org/symbols/17-41-04.htm>, 12/07/2014.
- „46% građana za NATO“, Podgorica, 26. mart 2014, Internet, <http://refleksija.me/vijesti/drustvo/2014/03/28/46-gradana-za-ulazak-u-nato/83766/>, 12/08/2014.
- Čirgić, Adnan, „Povodom standardizacije crnogorskog jezika“, *Matica*, Matica crnogorska, godina XI, br. 43, Podgorica, Cetinje, jesen 2010, str. 7–47.
- „Demografija Crne Gore – popis stanovništva 1991“, *Wikipedia*, Internet, http://sh.wikipedia.org/wiki/Demografija_Crne_Gore#Popis_stanovni.C5.A1tva_1991._godine, 16/08/2014.
- „Državni simboli koje predlaže SNP“, *web site* Socijalističke narodne partije CG, Internet, <http://www.snp.co.me/strana.asp?kat=1&id=575>, 12/07/2014.
- „Đilas, Milovan, „O crnogorskom nacionalnom pitanju”, *Borba*, Beograd, 1. maj 1945. Živojinović, Dragoljub R., *Kraj Kraljevine Crne Gore: mirovna konferencija i posle 1918–1921*, JP „Službeni list SRJ“, Beograd, 2002.
- Đukanović, Dragan i Lađevac, Ivona, „Konceptija ‘ustavnog nacionalizma’ u konsitutivnom aktu Republike Crne Gore“, *Teme*, Univerzitet u Nišu, vol. XXXIV, br. 1, Niš, 2010, str. 289–298.
- „Đukanović za priznanje Crnogorske pravoslavne crkve“, *Blic*, 23. maj 2014, Internet, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/468053/Djukanovic-za-priznanje-Crnogorske-pravoslavne-crkve>, 12/08/2014.
- Fira, Aleksandar, *Enciklopedija ustavnog prava bivših jugoslovenskih zemalja*, tom I, Srpska akademija nauka i umetnosti, Agencija MIR, Novi Sad, 1993, str. 251–255.
- Janković, Srđan, „NATO protokol podijelio poslanike“, *Radio Slobodna Evropa – Regionalni servis*, Prag, 17. jun 2014, Internet, <http://www.slobodnaevropa.org/content/nato-protokol-podijelio-crnogorske-poslanike/25425439.html>, 12/08/2014.
- Komnenić, Bojana, „NATO iz ugla partija: većina za članstvo zbog benefita, SNP insistira na referendumu“, *CDM*, 30. mart 2014, Internet, <http://www.cdm.me/politika/nato-iz-ugla-partija-vecina-za-clanstvo-zbog-benefita-snp-insistira-na-referendumu>, 12/08/2014.
- Komnenić, Petar, „Đukanović predlaže objedinjavanje SPC i CPC“, *Radio Slobodna Evropa – Balkanski servis*, Prag, 17. maj 2011, Internet, http://www.slobodnaevropa.org/content/djukanovic_se_zalozio_za_objedinjavanje_spc_i_cpc/24177582.html, 12/08/2014.
- Krcić, Esad, „Opozicija: Vlast hoće u NATO bez referenduma“, *Radio Slobodna Evropa – Regionalni servis*, Prag, 16. jun 2014, Internet, <http://www.slobodnaevropa.org/content/opozicija-vlast-ho%C4%87e-u-nato-bez-referenduma/25423922.html>, 12/08/2014.

- „Lukšić nudi opoziciji novu zastavu i himnu“, *Aljazeera Balkans*, Sarajevo, 18. maj 2012, Internet, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/luksic-nudi-opoziciji-novu-zastavu-i-himnu>, 15/08/2014.
- „Lukšić: Mislim da je ponuda fer“, *Vijesti*, Podgorica, 18. maj 2012, Internet, <http://www.vijesti.me/vijesti/luksic-mislim-da-je-ponuda-fer-clanak-74233>, 15/07/2014.
- „Marović: Crnoj Gori je neophodna crkva koja ne deli“, *Blic*, Beograd, 21. decembar 2013, Internet, <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/429171/Marovic-Crnoj-Gori-potrebna-crkva-koja-ne-deli>, 12/08/2014.
- „Marović: Treba nam pravoslavna crkva sa sjedištem u Crnoj Gori“, *Antena M*, Podgorica, 21. decembar 2013, Internet, <http://antenam.net/web/index.php/politika/3968-marovic-treba-nam-pravoslavna-crkva-sa-sjedistem-u-cg>, 12/08/2014.
- „Nacrt Ustava Crne Gore sa amandmanima poslaničkih grupa“, Podgorica, 2007, Internet, <http://media.cgo-cce.org/2013/06/Nacrt-Ustava-Republike-Crne-Gore.pdf>, 15/08/2014.
- „Nametnute podjele“, Demokratski front, Podgorica, 31. avgust 2012, Internet, <http://www.demokratskifront.me/index.php/2012-08-25-20-12-55/podjele>, 12/08/2014.
- „Objavljeni konačni rezultati referenduma u Crnoj Gori“, *Glas Amerike*, Vašington, 31. maj 2006, Internet, <http://ba.voanews.com/content/a-29-2006-05-31-voa885891017/668568.html>, 12/08/2014.
- „Odluka o osnivanju Instituta za crnogorski jezik i književnost“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 56/2010.
- Program 595 mjera Demokratskog fronta*, Internet, <http://www.demokratskifront.me/index.php/program>, 14/08/2014.
- „Program Bošnjačke stranke“, Državni simboli, II kongres Bošnjačke stranke, 18. jun 2011, Podgorica, Internet, <http://www.bscg.me/program-bosnjacke-stranke/>, 15/08/2014, Sekula Drljević, *Balkanski sukobi 1905.–1941.*, Zagreb 1944.
- „Propao pokušaj suvlasnika Vijesti da ‘pomire’ Crnogorce i Srbe“, *Pobjeda*, Podgorica, 1. maj 2012, Internet, <http://www.pobjeda.me/2012/05/01/propao-pokusaj-suvlasnika-vijesti-da-%E2%80%9Epomire%E2%80%9C-crnogorce-i-srbe/#.U-gQcqP-67p>, 13/08/2014.
- „Referendum o državnosti Crne Gore 1992“, *Wikipedia*, Internet, http://hr.wikipedia.org/wiki/Referendum_o_dr%C5%BEavnosti_Crne_Gore_1992, 15/08/2014.
- „Rješenje o gramatici crnogorskog jezika“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 47/2010.
- „Rješenje o Pravopisu crnogorskog jezika i Rječniku crnogorskog jezika (pravopisni rječnik)“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 47/2010.
- „Saopštenje nakon održane sjednice Predsjedništva DPS“, Demokratska partija socijalista CG, Podgorica, 29. jul 2014, Internet, <http://www.dps.me/vijesti/4882-saopstenje-nakon-odrzane-sjednice-predsjednistva-dps>, 12/08/2014.
- „Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore“, Ministarstvo vanjskih i evropskih poslova Crne Gore, Podgorica, 2006, Internet, <http://www.mvpei.gov.me/ministarstvo/spoljno-politicki-prioriteti>, 10/07/2014.

- „Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovjesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj Gori“, *Saopštenje 83*, Zavod za statistiku Crne Gore – Monstat, Podgorica, 12. jul 2011, Internet, <http://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje%281%29.pdf>, 12/08/2014.
- „Stanovništvo prema vjerosipovjesti, maternjem jeziku, nacionalna ili etnička pripadnost prema starosti i polu“, *Saopštenje br. 60*, Zavod za statistiku Republike Crne Gore – Monstat, Podgorica, 10. decembar 2004, Internet, <http://www.monstat.org/userfiles/file/popis03/saopstenje60.pdf>, 12/08/2014.
- Samardžić, Aleksandar Saša, „Dosadašnji izvori o grbovima Crnojevića”, *Matica*, Matica crnogorska, godina XI, broj 44, Cetinje, Podgorica, zima 2010, str. 755–766.
- Stojanović, Jelica, „Jezik u Crnoj Gori u raljama ogoljene politike“, *Srpske novine – CG*, 30. jun 2014, Internet, <http://www.srpskenovinecg.com/stav/27423-jelica-stojanovic>, 14/08/2014.
- Tramošljanin, Boro, „Nacija, nacionalizam i nacionalni identitet“, *Sociolog*, br. 3, Banja Luka, 2010, str. 283–301.
- „Ustav Crne Gore“ (1941) u: Slavko Burzanović (priredio), „Crnogorski ustav iz 1941.“, *Matica*, Matica crnogorska, godina XI, broj 44, Cetinje, Podgorica, zima 2010, str. 261–278.
- „Ustav Crne Gore“, *Službeni list Crne Gore*, Podgorica, br. 1/2007.
- „Ustav Narodne Republike Crne Gore” *Službeni list NR Crne Gore*, Titograd, broj 2/1947,
- „Ustav Republike Crne Gore“, *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 48/1992.
- „Ustav Socijalističke Republike Crne Gore”, *Službeni list SR Crne Gore*, Titograd, br. 14/63. i član 7.
- “Ustav za Knjaževinu Crnu Goru“, u: Momčilo Vujošević, *Crnogorski ustavi 1905–2005*, NIU „Službeni list Republike Crne Gore”, Podgorica, 2005, str. 9–36.
- „Ustav Socijalističke Republike Crne Gore”, *Službeni list SR Crne Gore*, Titograd, br. 5/74.
- „Vujanović: Pola himne slušam sa zadovoljstvom, a pola jer sam obavezan“, *Vijesti*, Podgorica, 18. septembar 2011, Internet, <http://www.vijesti.me/vijesti/vujanovic-pola-himne-slusam-sa-zadovoljstvom-a-pola-jer-sam-obavezan-clanak-38440>, 15/08/2014.
- „Zakon o državnim simbolima i Danu državnosti Republike Crne Gore“, *Službeni list Republike Crne Gore*, Podgorica, br. 47/2004.
- „Zakon o grbu i zastavi Republike Crne Gore“, *Službeni list RCG*, Podgorica, br. 56/93.

Dragan ĐUKANOVIĆ

**“IDENTITY ISSUES” AND LINES OF INTERNAL DIVISIONS
IN MONTENEGRO**

ABSTRACT

The history of Montenegro in the 20th and the early 21st century shows that the divisions were very prominent, these including the moment when the Kingdom of Montenegro had been created (after 1918), the period during World War II (1941–1945) as well as the time when its state and legal position was to be resolved. Similar lines of divisions in the Montenegrin society became dominant again during the dissolution of former SFR Yugoslavia (1991–1999) as well as immediately before and after the referendum on the status of the state in 2006 concerning primarily the set of the so-called identity issues.

Those issues include the images and contents of Montenegro’s state symbols, the official language (the Montenegrin language since 2007) and the status of the canonically unrecognised Montenegrin Orthodox Church. At the same time, the author points to the disagreements of political actors in Montenegro regarding its membership in the NATO. This prevents the possibility of achieving as broad as possible consensus on the foreign policy identity and orientation of this country.

Finally, the author concludes that it is necessary to achieve a broad internal consensus and make a compromise in Montenegro concerning the set of identity issues mentioned above in order to prevent the traditional division in the society.

Key words: Montenegro, identity, identity issues, state symbols, official language, church, foreign policy.